

۸- مستثنی

تعریف

هو لفظٌ يُذكر بعد إنا و أخواتها ليعلم أنه لا ينسب إليه ما ينسب إلى ما قبلها

اقسام آن

متصل

مستثنایی که به وسیله إنا و اخوات آن از میان افراد بسیاری خارج می شود.

جائتی القوم إنا زیداً

منقطع

مستثنایی که بعد از إنا و اخوات آن ذکر شود ولی از میان افراد بسیاری خارج نشده باشد به دلیل عدم دخول آن در مستثنی منه.

جائتی القوم إنا حاراً

اعراب آن

نصب

موارد آن

مستثنی بعد از إنا در کلام تام موجب بیاید.

جائتی القوم إنا زیداً

کلامی که نفی یا نهی یا استفهام نباشد.

در مستثنی منقطع

در صورتی که مستثنی بر مستثنی منه مقدم باشد.

ما جائتی إنا أخاک أحد

مستثنی بعد از عدا و خلا یا ماخلا و ماعدا و لیس و لایکون بیاید.

جائتی القوم ماخلا زیداً

جواز نصب و اعراب قبل از إنا

مورد آن

هنگامی که مستثنی بعد از إنا در کلام غیرموجب بیاید و مستثنی منه مذکور باشد.

ماجائتی أحد

إنا زیداً

اعراب به حسب عوامل

مورد آن

در استثنای مُفَرَّغ (مستثنی بعد از إنا در کلام غیرموجب بیاید و مستثنی منه مذکور نباشد)

ماجائتی إنا زید

إنا زید

ما رأیت إنا زیداً

جر

مورد آن

مستثنی بعد از (سوی) و (حاشا) بیاید.

غیر زید

سوی زید

حاشا زید

جائتی القوم

نکته ۱: اعراب (غیر) مانند اعراب مستثنی به إنا است.

جائتی القوم غیر زید

ماجائتی أحد غیر زید

ما رأیت غیر زید

نکته ۲: لفظ (غیر) برای صفت وضع شده و گاهی در استثنا استعمال می شود همانگونه که (إنا) برای استثنا وضع شده و گاهی در صفت به کار می رود.

لَو كَانَ فِيهَا آلِهَةٌ إِلَّا اللَّهُ لَنَسَفْتَنَهَا (أى: غيرُ الله)